

NEKA PITANJA U VEZI SA PRIMENOM ČLANA 53. KRIVIČNOG ZAKONA REPUBLIKE SRBIJE

Mr Dragana Kolarić

Telo i telesni integritet čoveka temeljna su dobra pojedinca i najvažnije društvene vrednosti. Zaštita života i tela predstavlja osnovna prirodna prava čoveka (civilizacijska, opštečovečanska, univerzalna).

Istorijski gledano zaštita telesnog integriteta, koja je prisutna u svim sistemima i u svim vremenima, ostvarivala se na različite načine i u različitom obimu. Prvo, ovo delo se javlja još u starom veku, u Hamurabijevom zakoniku i Zakonu XII tablica (S. Jasić, "Zakoni starog i srednjeg veka", Beograd, 1968, strane 11 i 67), iako ne u obliku koji se danas pojavljuje, što ukazuje da je i u to vreme ovo delo predviđeno kao društveno opasno ponašanje. Kazne za ovo delo su bile stroge, "drakonske" i kao takve uglavnom su se primenjivale na robove što je odraz društvenih odnosa toga vremena.

Na našim prostorima ovo delo se pojavilo veoma rano, u doba feudalizma (Vinodolski zakon, Dušanov zakonik) da bi se u preciznijem obliku javilo u Krivičnom zakoniku Kneževine Srbije iz 1860. godine (D. Nikolić, Krivični zakon Kneževine Srbije iz 1860, Gradina, 1991. godina). Značaj ovih zakona je što, određujući teške telesne povrede na jedan ruralan način, predstavljaju preteče savremenih rešenja krivičnog dela teške telesne povrede.

Danas, krivično delo teške telesne povrede regulisano je u članu 53. Krivičnog zakona Srbije ("Sl. Glasnik RS", br. 11/2002). Ovoj inkriminaciji, nesporno, mogu se staviti određene primedbe. Prvo, pojam telesnih povreda, pa samim tim i teške telesne povrede nije određen zakonom što stvara određene teškoće u praksi. Tu veliku prazninu popunjava teorija krivičnog prava. Međutim, mnogo više dilema stvara problem razgraničenja pojedinih oblika telesnih povreda u sklopu nekih, manje ili više, sličnih posledica. Tako, kao poseban problem se javlja razgraničenje između lake telesne povrede i obične teške telesne povrede, sa jedne strane, i obične teške telesne povrede i osobito teško telesne povrede sa druge strane. Stvar se još više komplikuje usled toga što zakon ne određuje obeležja lake i obične teške telesne povrede, dok su karakteristike osobito teške telesne povrede relativno neprecizno istaknute. U ovakvim slučajevima veliki značaj igra sudska praksa tj. načelna pravna mišljenja i stavovi sudova u našoj zemlji.

POJAM I VRSTE TEŠKIH TELESNIH POVREDA

U krivičnopravnom smislu pod pojmom telesnih povreda imaju se podrazumevati povrede telesnog inte-

griteta ili narušavanje zdravlja drugog lica. Povreda telesnog integriteta je oštećenje tela čoveka, uzetog u njegovoj biopsihičkoj jedinstvenosti, dok narušavanje zdravlja znači izazivanje nekog telesnog ili duševnog oboljenja, odnosno pogoršanje već postojećeg oboljenja. (Lj. Lazarević, Krivično pravo - posebni deo, 1995. godina, str. 230)

U zakonu je predviđeno više oblika telesnih povreda i to: teške telesne povrede (član 53) i lake telesne povrede (član 54).

Teške telesne povrede su najteže povrede telesnog integriteta ili teško narušenje zdravlja drugog lica. One ne predstavljaju teže kvalifikovane oblike telesnih povreda, već samostalna krivična dela. Krivični zakon Srbije poznaje sledeće oblike teških telesnih povreda:

- Obična teška telesna povreda
- Osobito teška telesna povreda
- Teška telesna povreda kvalifikovana smrću
- Teška telesna povreda na mah i
- Teška telesna povreda iz nehata.

Ovom prilikom razmotrićemo neke nedoumice vezane za običnu i osobito tešku telesnu povredu.

OBIČNA TEŠKA TELESNA POVREDA

Obična teška telesna povreda je posebna vrsta teške telesne povrede i postoji kad je kod drugog nastupila teška telesna povreda ili teško narušenje zdravlja. Radnja nije bliže određena, a posledica je delimično precizirana formulacijom "ko drugog teško telesno povredi ili mu zdravlje teško naruši" (član 53. stav 1). Dakle, naš zakonodavac nije opisao običnu tešku telesnu povredu, niti je odredio kriterijume koji bi ukazivali na postojanje ove vrste telesne povrede. Teoriji krivičnog prava i sudskoj praksi ostavljen je delikatan zadatak da metodom eliminacije - razgraničenjem konkretnog slučaja, utvrdi da se ne radi o osobito teškoj telesnoj povredi ili lakoj telesnoj povredi.

U određivanju obične teške telesne povrede polaznu tačku predstavlja definicija osobito teške telesne povrede, jer je ona u neku ruku supsidijarna prema osobito teškoj telesnoj povredi. U članu 53. stav 2. navedene su teže posledice, koje kada postoje, čine osobito tešku telesnu povredu. Te posledice su:

- opasnost za život povređenog,
- uništenje ili trajno i u znatnoj meri oslabljenje nekog važnog dela tela ili važnog organa,
- prouzrokovanje trajne nesposobnosti za rad povređenog,
- trajno i teško narušenje zdravlja i
- unakaženost.

U slučaju pozitivnog utvrđenja jedne od ovih težih posledica delo će se kvalifikovati kao osobito teška telesna povreda. U slučaju negativnog utvrđenja, tj. nepostojanja navedenih težih posledica, veštak će telesnu povredu kvalifikovati kao običnu tešku telesnu povredu ako ona, po svojoj prirodi i zamašnosti, prelazi elemente lake telesne povrede.

Više telesnih povreda, koje je pojedinac u jednoj prilici naneo jednom oštećenom smatra se jednim krivičnim delom telesne povrede, čija se bliža kvalifikacija određuje po najtežoj pojedinačnoj povredi ili po ukupnom značaju svih ili više pojedinačnih povreda. Tako će i više lakih telesnih povreda, nanesenih u okviru istog događaja činiti tešku telesnu povredu, ako njihovo ukupno dejstvo ukazuje na ovu kvalifikaciju (*Lj. Lazarević, Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, 1995. godina, str. 172*).

U jednoj odluci Vrhovni sud Srbije je zauzeo stanovište da prelom svake kosti osim preloma zuba treba kvalifikovati kao običnu tešku telesnu povredu (Vrhovni sud Srbije, KŽ 3898/63).

Koristeći sudsku praksu, koja se mora uzeti kao važno merilo, navodimo slučajeve koji su se svi kvalifikovali kao obična teška telesna povreda: lom ručnog palca (na desnoj ruci, u konkretnom slučaju), povreda kažiprsta leve ruke, lom nadlaktice, povreda pluća, prelom sedmog i osmog rebra, potres mozga, povreda bubnjića jednog uha sa posledicom umanjenja sluha na tom uhu 2-3%, udarac šakom sa posledicom prskanja bubne opne usled čega je došlo do umanjenja sluha 20%, itd (*B. Zlatarić, Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, 1948. godina, str. 103*).

OSOBITO TEŠKA TELESNA POVREDA

Ova povreda opisana je u zakonu i ima različite oblike, koji se svi sastoje u teškom telesnom povređivanju ili teškom narušenju zdravlja kao i kod obične teške telesne povrede. Zavisno od vrste i težine nastale povrede, ona se može pojaviti u nekoliko oblika:

- osobito teška telesna povreda usled koje je doveden u opasnost život povređenog.

Opasnost za život treba da je konkretna tj. takva da je zbog težine nanete povrede, odnosno narušenja zdravlja, mogla nastupiti smrt povređenog lica. To su oni slučajevi kada su težina povrede telesnog integriteta, odnosno opasnost prouzrokovanog oboljenja takvi da bi u daljem razvoju, u odsustvu blagovremene medi-

cinske intervencije po pravilu za posledicu imali smrt povređenog (*Lj. Lazarević, Krivično pravo, 1995. godina, str. 232*). Ovaj oblik telesne povrede postojao bi npr. kad je usled nanete povrede došlo do jakog spoljašnjeg ili unutrašnjeg krvarenja, ili je prouzrokovana teška fraktura lobanje, teško povređeno srce, bubrezi ili mozak i sl.

Opasnost mora biti stvarna i može postojati kako usled nanete povrede tako i usled oboljenja koje je u uzročno-posledičnom odnosu sa nanetom povredom. Po jednom mišljenju neophodno je da je opasnost nastupila ali je potom otklonjena (*J. Tahović, Krivično pravo, godina 1961, str. 102*). Činjenica da li je ta opasnost otklonjena, prema drugima, nema uticaja na postojanje ove povrede (*F. Bačić, Z. Šeparović, Krivično pravo, godina 1997, str. 86*).

Čini nam se opravdanim da je ta opasnost pre ili kasnije otklonjena. Prvo, zbog toga što se pojam konkretne opasnosti vezuje za momenat nanošenja povrede, i drugo, što je teško zamisliti da takva opasnost traje duže vreme, a da se ipak radi o ovom obliku. Naime, konkretna opasnost znači da je jačina povrede ili narušenja zdravlja takvog intenziteta da ugrožava život povređenog ili obolelog, ali je efikasna pomoć koja je pružena otklonila ovu opasnost. U slučaju neotklanjanja opasnosti, tj. nastupanja smrti delo se kvalifikuje po članu 53. stav 3.

- uništenje ili trajno i u znatnoj meri oslabljenje kojeg važnog dela tela ili nekog njegovog važnog organa.

Da bi postojao ovaj oblik teške telesne povrede zakonodavac je postavio određene uslove koji se odnose na intenzitet povrede i objekat napada. Potrebno je da se radi o važnom delu tela ili važnom organu i da radnja učinioca proizvede posledicu u vidu uništenja ili trajnog i u znatnoj meri oslabljenja.

Kao deo tela smatra se svaki deo tela, unutrašnji ili spoljašnji, koji predstavlja izvesnu prirodnu celinu i ima samostalnu funkciju u sklopu celog organizma npr. noga, ruka, šaka, vilica i dr. Organima se pak imaju smatrati delovi tela koji u organizmu vrše jednu ili više određenih funkcija (npr. organi vida, sluha, mirisa, organi za varenje, disanje, polni organi i dr.). Prema nekim shvatanjima pod organom se smatraju samo delovi tela koji vrše funkciju čula (*Bačić, Šeparović*). Mišlimo da je takvo shvatanje preusko, i da u smislu osobito teške telesne povrede u obzir dolaze svi važni delovi tela koji vrše određenu funkciju.

Potrebno je da se radi o važnom delu tela ili važnom organu. Zakon ne kaže na koje se važne delove tela ili organe ovde misli. Ostavljeno je da to sud ceni, ali prirodno je da u ovom pogledu već postoje izvesna shvatanja. Naime, važnost dela tela ili organa prosuđuje se prema važnosti koju ima u životu čoveka i prema važnosti funkcije koju obavlja u sastavu organizma. U proceni se mora poći od objektivno-medicinske proce-

ne važnosti funkcije tog dela tela ili organa, ali se mora vrednovati i poseban značaj koji taj deo tela ima za povređenog u konkretnoj situaciji. Tako npr. prsti leve ruke ne moraju značiti, sa čisto medicinskog stanovišta, važan deo tela, ali za lice koje je profesionalni violinista oni imaju poseban značaj.

Pod uništenjem dela tela ili organa treba smatrati odvajanje istog od tela ili njegovo dovođenje u takvo stanje da više ne vrši svoju funkciju. Trajno i u znatnoj meri oslabljenje postoji kada je funkcionalna moć važnog dela tela, odnosno važnog organa umanjena u velikoj meri, tako da je za njihovo potpuno osposobljavanje potrebno duže vreme.

- osobito teška telesna povreda koja je prouzrokovala trajnu nesposobnost za rad povređenog lica.

Nesposobnost za rad može biti apsolutna i relativna. Apsolutna nesposobnost je nesposobnost za svaki rad, dok pod relativnom nesposobnošću podrazumevamo nesposobnost za onaj rad kojim se povređeni bavio pre nanošenja povrede. Zakonodavac, kod ovog oblika, ima u vidu vršenje onih delatnosti koje je povređeni profesionalno obavljao do nanošenja telesne povrede ali je jasno da je ovo delo ostvareno i u slučaju nastupanja potpune nesposobnosti za rad. Dalje, radi se o "trajnoj" nesposobnosti što znači da nema mogućnosti za njen povratak ili je nemoguće prevideti vreme njenog trajanja. Na postojanje ovog dela nema uticaja činjenica da je danas profesionalna rehabilitacija u stanju da povređenog osposobi za drugo zanimanje. Ovde je uzet ekonomski kriterijum kao osnov za kvalifikaciju dela. Sporno je da li zakonodavac misli da kod povređenog treba da nastupi umanjene opšte sposobnosti za rad ili profesionalne nesposobnosti za rad. Krivično-pravna nauka stoji na stanovištu da se ovaj element bića krivičnog dela osobito teške telesne povrede ostvaruje ako je nastupila posledica trajne profesionalne nesposobnosti za rad povređenog.

Ovo stanovište krivično-pravne nauke narušava princip "jednakosti vrednosti zdravlja" kod svakog čoveka. On znači da se ista vrsta i težina telesne povrede i njena posledica moraju jednako i medicinski i pravno ocenjivati što će reći nezavisno od zanimanja povređenog. Primena kriterijuma "profesionalna nesposobnost" za rad povređenog i njeno kvalifikovanje kao osobito teške telesne povrede zadire ne samo u povredu načela jednakosti građana pred zakonom nego se dolazi i u koliziju sa postavkama lekarske etike i pravde. Teško je sa gledišta jednakosti građana pred zakonom, lekarske etike i pravde braniti činjenicu da recimo nanošenje povrede oštećenom violinisti ili pijanisti koje se sastoje u gubitku ili ukočenosti malog prsta treba kvalifikovati kao osobito tešku telesnu povredu, a iste te povrede kada je zanimanje oštećenog službenik, higijeničar, poštar kao običnu telesnu povredu ili čak laku telesnu povredu (*D. Nikolić, Teške telesne povrede - pravni i sudskomedicinski aspekt, Zbornik- Pravo i medicina, 1997. godina, str. 104.*)

Sa druge strane mogli bismo braniti ekonomski kriterijum argumentacijom da je povređeno lice lišeno mogućnosti sticanja osnovnih prihoda za život, a da nije "krivo" što je izabralo baš to zanimanje. Takvom licu je uskraćena mogućnost sticanja sredstava putem rada i ako se to ima u vidu onda se teško može navesti drugi kriterijum.

Od bivših jugoslovenskih Republika jedino KZ Slovenije u članu 135. predviđa kao posledicu osobito (posebno) teške telesne povrede trajnu nesposobnost povređenog za svaki rad. Slovenački zakonodavac je ovakvom odredbom izbegao kvalifikaciju telesne povrede u zavisnosti od prirode zanimanja povređenog, a prihvatio kvalifikaciju prema težini prouzrokovane posledice. Prihvatajući apsolutnu nesposobnost za rad kao posledicu osobito teške telesne povrede ovaj zakon, sa jedne strane, olakšava rad sudova, ali sa druge strane, isključuje mogućnost proglašenja nesposobnosti za svoj rad kao osobito tešku telesnu povredu. Zbog takvog sužavanja elementa "trajna nesposobnost za rad" ovakvo rešenje nije prihvatljivo a ne odgovara ni dosadašnjem stanovištu sudske prakse u tumačenju ovog elementa.

- osobito teška telesna povreda koja se sastoji u trajnom i teškom narušenju zdravlja.

Prema definiciji Svetske zdravstvene organizacije zdravlje se posmatra kao stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo kao odsutnost bolesti i nesposobnosti. Zdravlje čoveka je narušeno kad je izazvano neko organsko ili psihičko oboljenje usled koga funkcije organizma ne mogu normalno da se obavljaju (*Lj. Lazarević, Krivično pravo, 1995. godina, str. 234.*)

Pod teškim narušenjem zdravlja podrazumevamo izazivanje telesne ili duševne bolesti u većem stepenu, ili pogoršanje već postojeće bolesti. To je poremećaj, u većem stepenu, organskog ili duševnog zdravlja, koji nastaje usled nekog organskog ili duševnog oboljenja koje je prouzrokovano nanetom telesnom povredom. Pod trajnim narušenjem zdravlja podrazumevamo prouzrokovanje oboljenja koje traje dugo, za koje se ne može sa sigurnošću prevideti vreme za izlečenje. Ne mora se, međutim, raditi o bolestima koje se, medicinski posmatrano, smatraju neizlečivim (*Lj. Lazarević.*)

Zakon, kao i kod većine drugih oblika, ne određuje kada postoji trajno i teško narušenje zdravlja. Radi se o kvantitativnom pojmu koji bliže određuje sud i veštak u svakom konkretnom slučaju polazeći od medicinskog značaja prouzrokovanih oboljenja i njegovog značaja za povređenog s obzirom na njegovo starosno doba, opšte zdravstveno stanje i druge okolnosti.

- osobito teška telesna povreda u vidu unakaženosti.

Ovaj oblik krivičnog dela telesne povrede iz člana 53. stav 2. KZ Republike Srbije postoji kad nanete povrede za posledicu imaju unakaženost tela povređenog.

Nijedan oblik osobito teške telesne povrede ne izaziva tolike dileme, u krivično-pravnoj teoriji i sudskoj praksi, kao teška telesna povreda u vidu unakaženosti.

Problem se nameće već kod određivanja pojma unakaženosti koji je dosta sporan i otvara niz drugih pitanja: da li mogućnost naknadne hirurške intervencije ima uticaja na kvalifikaciju dela, da li se unakaženost odnosi samo na vidljive delove tela, da li je potrebno da unakaženost izazove zgražavanje drugih lica itd.

Prema jednom shvatanju unakaženost (nagrđenost) je deformacija tela ili pojedinih njegovih delova, koja za svagda menja celokupan spoljni izgled povređenog lica (*T. Živanović, Osnovi krivičnog prava - posebni deo, 1924. godina, str. 41*).

Neki autori prave razliku između deformacije i unakaženosti. Deformacija je izobličavanje kog dela tela na taj način što se stvaraju znatne promene u simetriji i obliku, što izaziva grozotu i stravu. Po svojoj prirodi deformacija je trajna. Ona postoji npr. ako se uništi ili ošteti nos, jedna ili obe ušne školjke, usne, očni kapci itd. Unakaženje je menjanje trajno i vidljivo estetskih i izražajnih crta koje dovode do nepovoljne promene izgleda nekog vidljivog dela tela, npr. lica (ožiljci, nabori, lakše atrofije, razrokost, stalno suženje, uništenje obrva i trepavica itd.). Bez značaja je da li se takvi nedostaci mogu sakriti ili na drugi način zatajiti pomoću veštačkih sredstava (*J. Tahović, Krivično pravo - posebni deo, 1961. godina, str. 103*).

Prema trećima, unakaženost se sastoji u izobličanju u spoljašnjem izgledu čoveka koja već na prvi pogled pobuđuje gađenje i sažaljenje kod drugih osoba (*Bačić, Šeparović*).

Nepovoljni efekti kod unakaženosti takođe se različito shvataju. Neki ih nazivaju gađenjem ili stravom, a drugi menjanjem estetskih i izražajnih crta lica. Po našem mišljenju razlikovanje između deformacije i unakaženosti u stvari predstavlja razlikovanje po stepenu unakaženosti, što može imati uticaja jedino na odmeravanje kazne a ne i na kvalifikaciju dela.

Što se tiče pitanja da li je potrebno da unakaženost izazove zgražavanje drugih lica, čini nam se da takav utisak nije neophodan. U vezi sa tim Vrhovni sud Srbije je zauzeo sledeće stanovište: "Za postojanje krivičnog dela teške telesne povrede iz člana 53. stav 2. KZ Republike Srbije nije nužno da unakaženost koja je prouzrokovana tom povredom na licu oštećenog, kao vidljivom delu tela, izazove zgražavanje i drugih lica" (*I. Simić, M. Petrović, Komenatar Krivičnog zakona Republike Srbije - praktična primena, 1998. godina, str. 51*). Pojmovi zgražavanje, odvratnost, gađenje, sažaljenje, tuga i sl. su neodređeni i individualni za svakog čoveka. Što kod nekog izaziva sažaljenje kod drugog može odvratnost ili gađenje i sl.

Unakaženost treba da se odnosi, pre svega, na vidljive delove tela (lice, vrat, šake), ali je relativno koji se delovi tela smatraju vidljivim. Kad ovo kažemo imamo u

vidu savremeni način života i rada gde se otkrivaju i oni delovi tela sa kojima to nije bio slučaj ranije (leđa, noge i sl.). Unakaženost mora obuhvatiti i te delove tela. To je i logično ako se imaju u vidu razne čovekove aktivnosti kao što su masovno bavljenje sportom, manekenstvom i sl. Prema tome, mišljenja smo da pojam unakaženosti kao posledice krivičnog dela osobito teške telesne povrede treba proširiti sa unakaženosti (deformacije) vidljivih delova tela na bilo koji deo tela.

Mogućnost da se unakaženost otkloni ili ublaži kasnijom hirurškom intervencijom ne utiče, po pravilu, na postojanje ovog oblika teške telesne povrede. Vrhovni sud Srbije zauzima slično stanovište i ističe da je za kvalifikaciju teške telesne povrede na osnovu unakaženosti bez uticaja činjenica da se stavljanjem proteze umesto izvađenog oka može otkloniti unakaženost.

Neki krivični zakoni uz reč unakaženost dodaju i kvalitet "trajna" (Hrvatska, Slovenija). Time se stvara i nov zadatak za lekare veštaka, da procene ne samo da li izvesna promena spoljašnjeg izgleda spada pod pojam "unakaženosti", već i da ustanove da li je ova unakaženost trajna. Zakonodavstva koja su uz pojam unakaženosti dodala atribut "trajna" verovatno su imala u vidu mogućnost da se raznim medicinskim zahvatima proizvedeno stanje unakaženosti može popraviti odnosno otkloniti. Takvo rezonovanje je u suprotnosti sa osnovnim principom da se kvalifikacija telesne povrede vrši u vreme nanošenja. Pojam "trajnosti" treba shvatiti tako da se radi o teškoj promeni spoljašnjeg izgleda (ne samo vidljivih delova), a koja će kod uobičajenog toka lečenja ostati kao trajna (*B. Tomković, Krivična djela telesnih povreda, 1982. godina, str. 122*). Zbog toga i mislimo da se o unakaženosti može jedino govoriti kao o trajnoj promeni po svojoj prirodi i da sâm pojam unakaženosti sadrži u sebi i element trajnosti.

Na osnovu izloženog, prihvatamo sledeću definiciju unakaženosti: "Unakaženost kao element ovog dela je teškom telesnom povredom prouzrokovana izrazita promena na spoljnjem izgledu tela koja intenzivno narušava njegovu estetiku" (*I. Simić, M. Petrović*).

Sasvim na kraju želimo da istaknemo da analizom stranog krivičnog zakonodavstva dolazimo do ključka da većina krivičnih zakona reguliše krivično delo teške telesne povrede sa malim varijacijama. Otuda i Krivični zakoni Srbije i Crne Gore slede taj put, iz čega se vidi da su naše inkriminacije ovog dela na savremenom nivou inkriminacije teških telesnih povreda kod evropskih država. Međutim, i pored toga želimo da ukažemo na potrebu suptilnijeg stupnjevanja kada su u pitanju laka i obična teška telesna povreda. Takav pristup već je isproban u praksi, na primeru Slovenije, pa nam se čini sasvim prihvatljiv i opravdan. Takođe, kod osobito teške telesne povrede zakonodavac bi trebao jasnije da odredi upotrebljene formulacije: važan deo tela, važan organ, trajna nesposobnost za rad, unakaženost.